

Moderne tider? 1800-tallets landbosamfund på museum

Fredag den 2. juni 2006 kunne Den Fynske Landsby åbne dørene for sin første permanente udstilling. *MODERNE TIDER? Fynske landbosamfund i 1800-tallet* tilbyder en kortfattet, men bredt favnende introduktion til Fyn og de fynske landsbyers historie. Udstillingens formål er at klæde Den Fynske Landsbys gæster lidt bedre på til det besøg i 1800-tallets landsby, som de står overfor.

Tidligere blev det ikke anset for nødvendigt at tilbyde landsbyens besøgende den slags indledende forklaring, som udstillingen nu giver. Det hænger sammen med en antagelse om, at de fleste danskere af den ældre generation lå inde med en stor viden om det landsbysamfund, som præsenteres i Den Fynske Landsby.

Langt de fleste af os har rødder i landbosamfundet; det er en temmelig ny foreteelse, at vi i dag næsten alle sammen er byboer. Den fælles fortid i landsbysamfundet betyder, at bedsteforældregenerationen har kunnet berige de øvrige gæster med deres viden om livet på en almindelig bondegård, som den så ud i første halvdel af 1900-tallet. Selvom Den Fynske Landsbys bygninger er fra 17-

1800-tallet, var der dog mangt og meget, der lignede: De firlængede bygningsanlæg, en økonomi beroende på dyrehold og planteavl og husgeråd, som i mange tilfælde ikke havde ændret sig synderligt siden 1800-tallet. Viderebringelsen af denne førstehåndsviden til yngre generationer har i årevis fungeret som den primære formidlingsform i Landsbyen.

Indgangspartiet til Den Fynske Landsbys nye introduktionsudstilling MODERNE TIDER? Fynske landbosamfund i 1800-tallet. Foto: Kvorning design & kommunikation.

*Den Fynske Landsbys
besøgscenter fra 2005. Et af
centerets vigtigste opgave er at
fungere som videnscenter for
Landsbyens gæster.
Foto: Kirstine Mengel*

Men situationen har ændret sig over de sidste årtier, og det er snart kun et fåtal af Landsbyens gæster, der på egen krop har prøvet at leve på en gård. De, der endnu har deres rødder i landbruget, har desuden levet i det moderniserede landbrug og i en tid så forskellig fra den, der kan opleves i Den Fynske Landsby, at det er en helt anden historie, de kan fortælle.

Derfor har Odense Bys Museer nu et endnu større ansvar for, at man som besøgende får forklaret, hvad det er, man kan opleve ved en vandring mellem de gamle gårde og huse. Den direkte 'levende' formidling, som siden 1998 har fundet sted i form af Levende Historie, kan man fortsat møde i

Landsbyens huse. Her kan man lære, hvordan dagligdagen var for kvinder, mænd og børn i 1800-tallet. Denne formidling understøttes af udstillingen *Bondeliv*, der tager udgangspunkt dels i to livsforløb (en mølledatter og en husmandssøn), og dels i plancheudstillinger om årets gang på landet og om livets forskellige faser.

Ved åbningen af det nye besøgscenter i 2005 tog man første skridt i retning af en øget formidling af Den Fynske Landsby. Besøgscenteret er blandt andet tænkt som et 'videnscenter', hvor de besøgende skal kunne hente viden om den museumsoplevelse, de om et øjeblik kan få – eller lige har haft – i Den Fynske Landsby.

I besøgscenterets biograf kan gæsterne nu indlede deres besøg med en 15 minutter lang film, der fortæller om livet på landet i 1800-tallet. Samtidig er den store viden, Odense Bys Museer har om Landsbyens bygninger, tilgængeliggjort på skærme i besøgscenteret samt på internettet. Her kan man læse om de enkelte bygningers historie, deres alder, anvendelse, oprindelse og om, hvorfor de egentlig er kommet på museum.

Den sidste del af besøgscenterets formidlingstreklover – udstillingen *MODERNE TIDER?* – stod klar til åbning ved højsæsonens start i 2006. Udstillingen er blevet til på grundlag af en bevilling fra Kulturministeriet. Bevillingen blev givet til en udstilling, der skulle formidle landsbyens og kulturlandskabets historie som et væsentligt element i udviklingen af nutidens samfund. Udstillingens udtryk er resultatet af et tæt samarbejde med arkitektfirmaet Kvorning design & kommunikation.

Udfordringer og løsninger

MODERNE TIDER? Fynske landbosamfund i 1800-tallet har til formål at fortælle historien om udviklingen i den fynske region i det dynamiske 1800-tal. Vores ønske med udstillingen er at placere Den Fynske Landsby i tid og sted og dermed give den et større perspektiv. Herigennem bliver det nemlig mere tydeligt, hvorfor det egentlig er interessant at beskæftige sig med et sam-

fund, som i dag synes at være langt fra vores virkelighed.

Ved at tage udgangspunkt i landsbyen som den bebyggelsesenhed, der har været ramme for fynboers liv og levned gennem 1000 år, og ved at se på de forandringer, der skete i og omkring landsbyen i 1800-tallet, understreges den tætte forbindelse imellem fortid og nutid. Mange af de ting, vi i dag betragter som selvfølgelig og måske endda som nødvendigheder, tog deres spæde start i løbet af 1800-tallet. Demokrati, teknologi, uddannelse, kommunikation og videnskab er blandt de områder, hvor udviklingen igennem 1800-tallet satte varige spor.

Stor historie – få kvadratmeter

Når man ønsker at fortælle denne store vidtforgreneede historie, er der mange overvejelser at gøre sig og mange kompromiser at indgå undervejs. Først og fremmest må man tage de fysiske forhold med i planlægningen. *MODERNE TIDER?* er bygget op på de ca. 120 m², der er at finde i besøgscenterets nederste etage. Rummet i sig selv byder også på udfordringer, eftersom det består af en firkant udenom en cirkel, nemlig rotunden, hvori besøgscenterets biograf befinder sig.

Med et frugtbart samarbejde med arkitekterne fra Kvorning design & kommunikation blev resultatet en tæt forbindelse mel-

*Et vue igennem udstillingen
MODERNE TIDER?
Udstillingen er lavet i samar-
bejde med arkitektfirmaet
Kvorning design &
kommunikation.
Foto: Kvorning design &
kommunikation.*

lem den eksisterende bygning og nyopbygningen af et udstillingsrum. Den endelige planløsning udspringer af en kombination imellem det stringente hovedrum, der er opdelt i kvadrater á 60 x 60 cm, og den krumme rotundevæg. På rotundens væg møder man den fynske natur, og ved overgangen mellem krum og firkantet bevæger man sig fra natur til kultur – fra den slyngede skovvej til de firkantede kultiverede markarealer.

Forholdet mellem natur og kultur understreges af den krumme væg mellem naturfortællingen og kulturtemaerne. Væggen består af et delvist transparent skovbryn, så det er muligt for gæsten at ane, at der på den anden side sker noget helt anderledes.

De kreative løsninger til trods er 120 m² ikke meget, når den fortælling, man gerne vil berette, er baseret på anselige genstande som eksempelvis dele af bygninger, land-

brugsredskaber og postvogne. Det blev med andre ord ret tidligt tydeligt, at det var nødvendigt at være selektiv og begrænset i valget af genstande, hvis der også skulle være plads til gæster...

Det har betydet, at mange af de ting, man sædvanligvis betragter som uundværlige i en udstilling om landbosamfundet, ikke vil være at finde i montererne i *MODERNE TIDER*? Eksempelvis vil man gå forgæves efter en opstilling, der viser udviklingen af de forskellige plovtyper eller såmaskiner. Man vil ikke se noget eksempel på landsbyskolens skolepult eller stuehusets nye køkken med støbejernskomfur.

I stedet er udvalgt enkelte genstande, der anvendes som symboler på en langt større historie end den, den enkelte genstand umiddelbart fortæller. For landbrugsredskabernes vedkommende er udviklingen fra en hjemmelavet hjulplov til en fabrikssmedet svingplov fortalt i én og samme genstand – nemlig en gammeldags hjulplov monteret med en støbejernsmuldfjæl fra Allerups Jernstøberi i Odense. Ploven bliver på denne måde et symbol på både ny og gammel teknologi, på landbruget og på industriens udvikling i løbet af 1800-tallet.

Ved indgangen til udstillingen er der indrettet et 'grupperum', der er lidt afskærmet fra den øvrige udstilling, men alligevel en del af det samlede indtryk. Her kan skolelærere og omvisere lave en fælles introduk-

tion til udstillingen, og man kan på en storskærm få et indtryk af, hvad den øvrige udstilling kan byde på. Rummet er lavet for at imødekomme det problem, det er at have større grupper med i en udstilling af så relativt lille fysisk udstrækning.

At konkurrere med sig selv

Gæster i Den Fynske Landsby har som regel et hovedformål med besøget – nemlig Den Fynske Landsby! Tilbuddet om en udstilling, der på saglig vis fortæller mange af de ting, man kan opleve ved selvsyn på en gåtur mellem gårde og huse og smukke bondehaver, vil ikke lave om på, at det er den faktiske landsby, der er attraktionen – og gudskelov for det.

*Hjulplov med støbejernsmuldfjæl produceret på Allerups Jernstøberi i Odense. Ploven udstilles som symbol på både den teknologiske udvikling og den tætte sammenhæng mellem industrien og landbruget i anden halvdel af 1800-tallet.
Foto: Kvorning design & kommunikation.*

Udstillingens plancher er præget af begrænset tekst kompletteret af nye og gamle fotografier, kort og grafer.

Gæster i Den Fynske Landsby vil typisk ikke bruge timevis på et udstillingsbesøg, når den virkelige landsby ligger lige uden for dørene.

Foto: Kvorning design & kommunikation.

Da udstillingen skal være en introduktion til det egentlige mål for besøget, kan man ikke forvente, at den vil blive besøgt af gæster, der har i sinde at bruge timevis på at indhente viden. Udstillingen er tænkt som et tilbud, man kan benytte sig af enten ved ankomst til eller på vej ud af Den Fynske Landsby, og den er bygget op så man selv ved en overfladisk tur igennem den kan nå at blive en lille smule klogere. Tekstmængden er således holdt på et minimum i selve udstillingen; korte markante udsagn er det eneste, der møder den besøgende udover den indledende velkomst.

De korte tekster har flere formål. De skal først og fremmest give en lille smule hurtig viden, som man måske kan bruge i sit videre besøg i Landsbyen. *En gård i Hunderup var ti gange så stor som en gård på Lyø, står der et sted.* Når gæsten senere, efter at have vandret sig træt i Fjelstedgårdens lange længer, besøger det lille Bolsted fra Melby, kan den korte sætning måske sætte nogle ting i perspektiv.

Men udsagnene skal også helst gøre de besøgende nysgerrige efter at vide mere. *Omkring 1800 blev man i gennemsnit kun ca. 40 år gammel.* Hvorfor det? Hvad døde man af? Var der slet ingen, der blev rigtig gamle som i dag? For selvom man kan blive klogere af det korte udstillingsbesøg, er ambitionen naturligvis at videregive en langt større mængde information end den, der

kan indeholdes i de korte sætninger, der fysisk er at se i udstillingslokalet. Er interessen først vakt hos gæsten, kan hun eller han søge mere information på de computerskærme, der er sat op ved alle udstillingens afsnit. Her præsenteres man først for en kort fireliniers tekst om emnet; gæsten kan erfare, at det var ting som epidemiske sygdomme og fejlslagen høst, der var skyld i den lave levealder – foruden naturligvis den høje børnedødelighed. Har emnet for alvor fanget, kan man finde mere information i form af en længere tekst.

Al tekst, alle illustrationer og desuden fotos af alle udstillingens genstande er tilgængelige på internettet, så man kan foretage et virtuelt museumsbesøg hjemme fra sit eget skrivebord. Det giver gæsten mulighed for at søge videre om et emne, selvom det under selve besøget måske er frokosten i præstegårdshaven, der lokker mest. Samtidig er det en oplagt mulighed for eksempelvis skoleklasser at tage udgangspunkt i web-udstillingen som en forberedelse til besøget i Den Fynske Landsby.¹

Virkemidler i udstillingen

Den gæst, der besøger *MODERNE TIDER?* vil blive mødt med en række forskellige virkemidler, der tilsammen skal fortælle historien om Fyn i 1800-tallet. Museumsgenstandene er måske de mest åbenlyse, men disse er støttet af andre formidlingsmedier som fotografier, kort, bille-

Den mere interesserede museums-gæst kan finde uddybende tekster samt information om museumsgenstande og illustrationer på udstillingens otte trykfølsomme skærme. Oplysningerne findes også på internettet.

Foto: Michael Husen, Odense Bys Museer.

der, modeller, billedserier på tv-skærme og så naturligvis de korte udsagn på væggene.

Museumsgenstande

Skønt Odense Bys Museer/Den Fynske Landsby er et landbrugsmuseum, viste det sig straks ved det indledende arbejde med udstillingen, at der var mange genstande, der ikke fandtes på museets magasin. På samme måde manglede genstande til belysning af emner, der ligger uden for Odense Bys Museers traditionelle virkefelt. Følgelig har det været nødvendigt at låne en del genstande fra andre museer –

hvilket kan være forbundet med besvær, når der som her er tale om en permanent udstilling. Uden villige bidrag fra andre af landets museer, arkiver og andre institutioner ville *MODERNE TIDER*? derfor have stået noget amputeret tilbage.²

Den Fynske Landsby har som et ufravigeligt princip, at de genstande, der tages ind, udstilles og arbejdes med, skal have deres oprindelse et sted i den fynske region. Proveniensprincippet er det, der sikrer, at ikke alle landets landbrugsmuseer har præcis den samme genstandsmasse, men derimod vægter det lokale og regionale islæt. I Landsbyens nye udstilling er der dog flere ting, der stammer fra andre dele af landet end Fyn. Eksempelvis er der udstillet en kaffedåse og en sirupskande til belysning af brugsforeningernes opkomst efter næringsfrihedsloven i 1857. Kaffedåsen er fra Højsted Købmandshandel mellem Holbæk og Kalundborg, mens kanden stammer fra Allindelille Brugs nord for Ringsted. Når disse genstande alligevel har fundet vej til Den Fynske Landsby, skyldes det, at sager som disse var typiske i enhver brugsforening over hele landet i slutningen af 1800-tallet. Det er en pointe i sig selv, at det egnstypiske præg på mange genstande bliver mindre, efterhånden som fabriksfremstillede varer bliver mere og mere almindelige. Man kunne ikke se forskel på en kaffedåse fra Højsted og en fra Højby!

Kaffedåse fra Højsted Købmandshandel, Sjælland. Fabriksfremstillede varer vandt frem i slutningen af 1800-tallet, og det egnstypiske præg på genstandene mindskedes. Foto: Ole Lund Jensen, Odense Bys Museer.

Lånet af en ganske særlig genstand fra Dansk Landbrugsmuseum på Gl. Estrup gav anledning til andre overvejelser. En mælkecentrifuge produceret på Maglekilde Maskinfabrik i Roskilde skulle symbolisere både den teknologiske udvikling, andelsmejeriernes fremkomst og omlægningen fra vegetabilsk til animalsk drift i det danske landsbrug i anden halvdel af 1800-tallet. I udstillingen er centrifugen modstillet af et gammeldags mælkefad, som tidligere benyttedes til at skille mælken fra fløden. Centrifugen fik enorm betydning for udviklingen af andelsmejerierne, fordi den gav mulighed for en stor produktion af ensartet, høj kvalitet.

Da centrifugen blev besigtiget på Dansk Landbrugsmuseum, lignede den det, den var – en over 100 år gammel genstand, der for længe siden var gået ud af brug, og som i mange år havde stået gemt væk på et museum. Det var svært at forestille sig, at denne rustne, beskidte genstand nogensinde havde haft at gøre med fødevarerproduktion. Og endnu sværere at forestille sig den betydning, netop denne maskine rent faktisk fik for dansk landbrug.

Den Maglekildecentrifuge, der i dag møder udstillingsgæsten i Den Fynske Landsby, ser noget anderledes ud. Det blev nemlig besluttet at understrege genstandens historiske betydning ved at sætte den fuldstændig i stand; den blev sandblæst, rensat og malet som ny. Den ville formentlig vir-

*Mælkecentrifuge fra
Maglekilde Maskinfabrik.
Centrifugen er udstillet som
symbol på den teknologi, der
gjorde Andelsbevægelsens
succes mulig.*

*Foto: Anders Myrtue, Odense
Bys Museer*

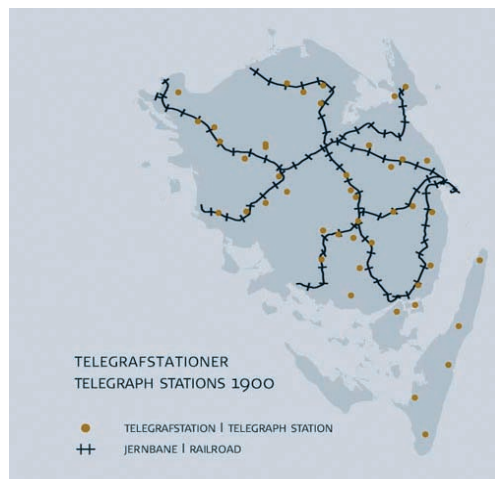
ke ganske udmærket, hvis den blev sat til en motor i dag. Det er jo ikke kutyme at gå så drastisk til værks med museumsgenstande, men i dette tilfælde var der enighed om, at målet helligede midlet.

Fotografier

Den noget tekstfattige udstilling understøttes af en lang række fotografier, der perspektiverer og informerer om de emner, som de korte tekstudsagn kun berører. Billedsiden består af en blanding af ældre fotografier og nyoptagelser. De gamle fotos stammer dels fra Odense Bys Museers eget

arkiv og dels fra andre arkiver i landet, der har været hjælpsomme i processen. Ved et overfladisk øjekast kan det være svært at skelne udstillingens gamle og nye fotografier fra hinanden. Begge slags fotos er nemlig bearbejdet på samme måde og præsenteres i de samme sort/hvide nuancer. Dette er valgt for at give et ensartet æstetisk udtryk i udstillingen. Det eneste sted, der brydes med dette princip, er i gennemgangen af den fynske natur, hvor den krumme væg prydes af store, nyoptagede farvefotografier. Her understreges endnu engang forskellen mellem natur og kultur.

I forbindelse med forberedelsen af udstillingen er en stor mængde data konverteret til kort, der illustrerer mange af udstillingens pointer. Her er de fynske telegrafstationer kortlagt. Deres tætte forbindelse med jernbanen er tydelig. Odense Bys Museer

Kortmateriale

Til mange af udstillingens temaer er knyttet kortmateriale i større eller mindre omfang. Der er både tale om udsnit af gamle kort, der kan fortælle dels om den datidige virkelighed, men også om kartografiske teknikker og præferencer på det givne tidspunkt.

En endnu vigtigere del af formidlingen udgøres imidlertid af nye kort, der er genereret til lejligheden. Bag kortene ligger et omfattende arbejde: en registrering på baggrund af litteratur og andet tilgængeligt datamateriale. Der er foretaget kortlægning af antallet af skoler (almue-, landbrugs-, tekniske- og højskoler), fattiggårde, biblioteker, telefoncentraler, fiskelejer, havne, møller, virksomheder af enhver art i det åbne land, jernbaner, sejlruiter, veje, landsbyer, enestegårde,

hovedgårde og købstæder m.v. Og der er lavet kort over en række naturforhold som eksempelvis jordbundsforhold, klimatisk udvikling siden 1800, temperatur-, nedbørs- og solskinsvariation i regionen, søer, vandløb, eng, skov og ager til forskellig tid, naturtyper, dyre- og planteliv. Hertil kommer mange andre emner, hvoraf ikke alle endte med at blive benyttet direkte i den endelige udstilling.

To hovedkilder ligger til grund for den viden, der blev basis for den omfattende kortlægning. Den ene er J.P. Traps topografiske værk over *Kongeriget Danmark* i tredje udgave fra 1900, der indeholder oplysninger om mange institutionelle og erhvervsmæssige forhold. Desværre kan man ikke tage for givet, at alle institutioner og virksomheder er nævnt – navnlig er der ofte uregelmæssigheder fra område til område afhængigt af, hvem der i sin tid indhentede oplysningerne. Suppleret af anden litteratur er dette værk dog alligevel det bedste bud på en fuldstændig oversigt over Fyn omkring 1900.

Den anden vigtige kilde til kortlægningsdata er en nyligt etableret database over 'landhåndværk og maskinindustri'³.

*Det første, der møder muse-
umsgæsten, er en frise med
billeder af den fynske natur –
fra Lillebælt i vest til
Storebælt i øst.
Foto: Kvorning design &
kommunikation.*

De fynske landsbyer på H.C. Andersens tid

Hidtil har det regionale perspektiv på vores historie til dels haft hjemme i Fyns Amt, men med nedlæggelsen af amterne pr. 1. januar 2007 bliver dette overordnede blik på kulturhistorien 'hjemløst', hvis ikke nogen tager over. Den Fynske Landsby er museum for fynsk landbyggeskik og dækker således hele den fynske region. Det er en af baggrundene for, at Odense Bys Museer anser netop Den Fynske Landsby som det rette sted for den samlede formidling af øgruppens historie med udgangspunkt i en udstilling om Fyns udvikling i 1800-tallet.

Den fynske natur

Udstillingen tager afsæt i en gennemgang af det fynske naturgrundlag, som er forudsætningen for hele den historie, der fortælles. Gennem en frise af naturbilleder i farver introduceres gæsten for den forskelligartede fynske natur og den udvikling, der har fundet sted fra ca. 1800 til i dag.

Højdeforhold og jordbund har eksempelvis haft stor betydning for, hvor man valgte at bosætte sig, og hvor godt et afkast man fik af den dyrkede jord. Den fynske jord var – og er – god, og landbruget har nydt godt heraf til alle tider. Ved kysten

suppleredes landbruget med fiskeri og somme tider søfart. I de skovklædte bakkeområder, hvor landbrugsjord kun vanskeligt lod sig frembringe ved skovrydninger, blev skoven i stedet en alternativ ressource, og landbruget orienterede sig mere imod dyr end korn. Engarealerne var værdifulde som foderkamre til kvæget i en tid, hvor man kun havde den gødning, der kom fra dyrene.

I perioden fra ca. 1800 til i dag er der sket store ændringer i den fynske natur. Fra en situation, hvor naturen i mange tilfælde var afgørende for menneskers levevis, er situationen fra midten af 1900-tallet tværtimod den, at mennesket afgør naturens skæbne. Et eksempel herpå er engområderne, der mindskedes mere og mere gennem 1800-tallet. Engen er ikke længere nødvendig for landbruget. Muligheden for brug af kunstgødning har gjort græsningen mindre vigtig, og engene blev betragtet som uproduktivt land og blev i stigende grad opdyrket. Under udstillingens loft hænger storken, der engang var at finde på mangelen en bondegårdsskorsten. Den er blot en af de arter, der stort set er udryddet i Danmark som følge af vores ændrede syn på og brug af naturen.

Bebyggelsesmønstre & Byggeskik

Landsbyerne, herregårdene og købstæderne er ældgamle bebyggelsesstrukturer, som stadig kan erkendes i kulturlandskabet.

Landsbyerne kendes fra oldtiden som 'omvandrende' bebyggelsesenheder, der flyttedes rundt på et nærmere afgrænset område. Først i løbet af vikingetiden og den tidlige middelalder blev de til stationære landsbyer, som vi kender dem. I mange områder af Danmark forsvandt store dele af landsbyerne som følge af udflytning i forbindelse med de store landboreformer i slutningen af 1700-tallet. På Fyn var udflytningsgraden meget lille, hvorfor man også i dag kan opleve et stort antal sluttede landsbyer, som de så ud før 1800.

Den velkendte bebyggelsesstruktur ændrede sig markant i det 19. århundrede. Anlæggelsen af jernbanerne fra 1865 og vedtagelsen af Næringsfrihedsloven i 1857 medførte ikke mindre end 37 nye 'stationsbyer' i den fynske region. De nye byer tog oftest udgangspunkt i en eksisterende landsby, som udvidedes, mens andre blev nyanlagt tæt ved jernbane eller landevej, således eksempelvis Tommerup Stationsby.

I de landsbyer, som ikke udvikledes til egentlige byer, var der også mange tegn på den nye tids muligheder. Dette var særligt tydeligt i forbindelse med bygningernes udseende. Nye materialer kom til i løbet af 1800-tallet, grundmurede huse rejstes, hvor bindingsværket tidligere havde været næsten enerådende, og skifer og senere tagpap afløste det velkendte stråtag. Samtidig ændredes også de krav, man havde til

sin landbrugsbedrift. Den traditionelle, sammenbyggede firelængede gård, som er kendt på Fyn fra 1700-tallet, dækkede ikke længere behovet, og bygningskompleksernes struktur forandredes. Der kom en mængde mindre økonomibygninger til; hestegangshuse, staklader, maskinhuse mv. groede ud fra de velkendte længer. Eller man udvidede i højden ved at bygge trempeletag, som gav mere plads inden for de eksisterende rammer. Disse forandringer kom hurtigt, og landsbyens velkendte kulturlandskab ændredes markant i sidste halvdel af 1800-tallet.

Erhverv & Kommunikation

I starten af 1800-tallet var det langt overvejende flertal af fynboer beskæftiget i landbruget. Kun ganske få ernærede sig som handlende, håndværkere eller lignende.

Erhvervsstrukturen var juridisk styret, således at man på landet kun havde ret til at drive de mest nødvendige håndværk. Med Næringsfrihedsloven i midten af 1800-tallet fik enhver lov at drive hvilket som helst mesterhåndværk hvor som helst. Den nyvundne frihed fik stor betydning for kommunikation, bebyggelse og infrastruktur i kulturlandskabet.

Selvom mange fandt andre næringsveje end landbruget, var dette fortsat landets største erhverv. Men forandringerne var også tydelige for dem, der blev ved deres læst og

dyrkede jorden. Overgangen fra fæste til selveje tog fart i 1800-tallet, og mange bønder fik dermed foden under eget bord. Et næsten ensidigt fokus på korndyrkning i midten af århundredet forandredes som følge af ændrede afsætningsmuligheder. Man begyndte at fokusere på en animalsk drift med produktion af bacon og mejeriprodukter og dyrkning af foderafgrøder. Andelsbevægelsen udvikledes som en måde, hvorpå de enkelte landmænd tilsammen kunne producere de mængder og i den kvalitet, der efterspurgtes. Både produktionen og transporten fra landmanden til forbrugeren af let fordærlige varer lettedes af de teknologiske landvindinger; mælkecentrifugen, dampmaskinen og jernbanen bidrog alle til den eksportsucces, landbruget oplevede.

Hestegangshuse kom i brug på Fyn fra anden halvdel af 1800-tallet. Man benyttede hestenes kræfter til at drive nye landbrugsredskaber som eksempelvis kværne eller tærskværker. Denne nye kraftform gjorde det nemmere at bearbejde afkastet efter den øgede kornproduktion i midten af 1800-tallet.

Foto: Anders Myrtue, Odense Bys Museer

*Emaljeskilt fra en offentlig talestation på Ærø. At centralen var en 'Talestation' betød, at der var opstillet en telefon, som mod betaling var til offentlig afbenyttelse.
Foto: Ole Lund Jensen, Odense Bys Museer.*

Med den teknologiske udvikling fulgte også en udvikling i kommunikationsmulighederne. Landsdelene knyttedes tættere sammen, og afstanden mellem land og by blev mindre. Med telegrafene i 1854 og den første fynske telefoncentral i 1884 kom de fynske landboere tættere på byerne og den omgivende verden. Postvæsenet forbedredes, og fynboerne blev ivrige brevskrivere – stærkt hjulpet på vej af bedre skolevæsenet, men også af et stigende behov for at kunne læse og skrive. I slutningen af 1800-tallet orienterede man sig i langt højere grad ud over sognegrænsen end tidligere. Interessen for det, der foregik i

verden uden for gadekæret, var stigende – ligesom avisernes oplag. Og efter telefonens fremkomst gik det stærkt med at få sig koblet på denne nye kommunikationsmetode; fra 1884 til 1900 fik 309 fynske landsbyer telefonforbindelse.

Menneske & Uddannelse

Befolkningstallet var stigende i 1800-tallet. Alene den fynske landbefolkning blev fordoblet i den periode. Udviklingen skyldtes en faldende dødelighed kombineret med et stabilt højt fødselstal frem til 1890'erne. Dette medførte et stort befolkningspres på landet med en omfattende folkeflytning som resultat. Mange vandrede fra landet mod byerne, hvor industrialiseringen havde medført et stort behov for ekstra arbejdskraft. Andre valgte helt at forlade Danmark; knap 20.000 fynboere udvandrede til Amerika i perioden 1868-1914.

Uddannelse og oplysning var højt prioriteret i 1800-tallets Danmark. På trods af en til tider sporadisk skolegang kunne de fleste læse til husbehov ved århundredets start. Med skoleloven i 1814 blev det understreget, at befolkningen skulle have et basalt kendskab til læsning, skrivning, regning og den kristne lære. Den forbedrede skolegang understøttedes af et stigende behov for at kunne læse. Landbrugsfaglig litteratur, voksende avisoplæg og introduktionen til skønlitteraturen i bondesamfundet viser, at det blev mere og mere vigtigt at kunne læse.

Fotografi af elevholdet på Ryslinge Folkehøjskole i 1876. Folkehøjskolerne voksede frem i stort tal i anden halvdel af 1800-tallet og fik stor betydning for uddannelsen af landboudommen. Odense Bys Museer.

Fra midten af 1800-tallet kunne unge og voksne blive undervist på folkehøjskoler og på en række fagskoler. Højskolernes undervisning var henvendt mod gårdmands-ungdommen og bestod af inspirerende foredrag, sang og diskussion, det var 'Det levende ords skole'. Blandt fagskolerne var landbrugsskolerne af særlig stor betydning i 1800-tallets brydningstid. På disse skoler stiftede de unge landmænd bekendtskab med nye metoder og ny viden fra ind- og udland, og en teoretisk overbygning knyttes til den praktiske oplæring.

Den Fynske Landsby i fremtiden

Med åbningen af *MODERNE TIDER?* *Fynske landbosamfund i 1800-tallet* har Den Fynske Landsby taget endnu et skridt i retning af at formidle historien om 'en landsby fra H.C. Andersens tid'. I de nærmeste år vil denne historie blive synlig også i selve Landsbyens bygningskomplekser. Dette skal gøres gennem skiltning i forbindelse med gårde og huse, men også ved nystilling af bygningernes interiører.

Den Fynske Landsby. I de følgende år vil Odense Bys Museer arbejde med at formidle det dynamiske 1800-tal i selve Den Fynske Landsby, med ændrede interiørudstillinger, skiltning mv.

Foto: Anders Myrtue, Odense Bys Museer.

Som situationen er nu, er interiørudstillingerne i de enkelte gårde og huse tilpasset til at formidle en fynsk landsby, som den kunne have set ud i midten af 1800-tallet. Den nye opgave bliver at få disse udstillinger differentieret, således at nogle gårde præsenteres som 'gamle' – altså fra starten af 1800-tallet – mens andre vil have mere moderne træk. Dette vil give os mulighed for at understrege nogle pointer i den ud-

viklingshistorie, vi ønsker at fortælle vores publikum. Det skal være forståeligt, hvorfor der i nogle køkkener er kogeildsted og i andre støbejernskomfur. Eller hvorfor der i nogle gårde er allover i dagligstuen, mens der i andre er himmelsenge i særskilte sovekamre. Derudover betyder det også, at landsbyen bliver trukket lidt længere op imod vores egen tid og dermed gøres den mere forståelig og vedkommende. Der skal være telefon i Tømmerup Præstegård, der skal ligge en køreplan for jernbanerne på bordet i Davinde Vandmølle, eller der skal stå en cykel lænet op ad muren ved Sorte-bro Kro.

Herigennem vil gæsterne i Den Fynske Landsby få deres besøg blandt smukke udsigter og romantiske bindingsværksgårde sat lidt i relief – og måske vil de tænke en ekstra gang over, hvad det er, de ser omkring sig.

Noter

1. Udstillingen *MODERNE TIDER? Fynske landbosamfund i 1800-tallet* er tilgængelig fra Odense Bys Museers hjemmeside www.museum.odense.dk eller direkte på adressen <http://museum.odense.dk/dfludstilling.aspx>.
2. Tak til Danmarks Meteorologiske Institut, Danmarks og Grønlands Geologiske Undersøgelse, Dansk Landbrugsmuseum, Fyns Amt, Kartografisk Dokumentationscenter – Syddansk Universitet, Kort- og Matrikelstyrelsen, Kulturministeriet, Landsarkivet for Fyn, Medicinsk Museion, Nationalmuseet – Frilandsmuseet, Naturama, Post- & Tele-museet, Telefonmuseet i Odense, Zoologisk Museum.
3. Databasen vil blive tilgængelig fra Dansk Landbrugsmuseums hjemmeside www.gl-estrup.dk

Modern Times? The 19th Century rural community at the museum

On Friday 2nd June 2006 the Funen Village was able to open its doors to its first permanent exhibition. *MODERNTIMES? Funen Rural Communities in the 19th Century* provides a brief but wide-ranging introduction to the history of villages on Funen.

The exhibition came about as part of a general sharpening of focus on communication at the Funen Village. At the Visitor Centre, opened in 2005, visitors can go to the cinema and see a 15 minute film about life in the country in the 19th century. Moreover, information about individual buildings at the Funen Village can be found either on the computer screens at the Visitor Centre or on the internet. And now there is also the chance to visit the introductory exhibition.

The exhibition tells the story of a village from the time of Hans Christian Andersen, of the dynamic 19th century, of the scientific, technological, social and democratic developments that took place and about the role played by rural villages and their inhabitants in this historical development. At the same time the exhibition offers a regional overview of Funen's cultural history, which

is a function that until 1st January 2007 was the responsibility of Funen County.

MODERNTIMES? is built up around four theses, which structure the narrative and provide a variety of angles on the dynamic 19th century. The introductory section about the natural landscape of Funen describes the physical surroundings in which we find ourselves and which are the foundation for the island's development. The subsequent sections, "Settlement Patterns and Architecture", "Business and Communication" and "People and Education" each tell their part of the story about the development of the Funen rural community during the 19th century.

With the opening of *MODERNTIMES? Funen Rural Communities in the 19th Century*, the Funen Village has taken yet another step towards presenting the history of "a village from the time of Hans Christian Andersen's time". During the years to come this history will become visible in the Village's building complexes themselves. This will be done using signs relating to farmyards and houses, but also by means of new installations in the buildings' interiors.